

Ostroga z ramionami haczykowato zagiętymi do wnętrza ze Słodkówka, pow. stargardzki

Andrzej Janowski

Szczecin

a.janowski@iaepan.szczecin.pl

Abstrakt

Tekst prezentuje znalezisko ostrogi z zaczepami haczykowatymi zagiętymi do wnętrza. Nieznacznie uszkodzony zabytek pozyskano przypadkowo w okolicy Słodkówka. Analogiczne ostrogi znane są zaledwie z kilku stanowisk rozmieszczonych na południowych wybrzeżach Morza Bałtyckiego i datowanych na VIII-X w.

Abstract

The text presents a spur find with hooked arms turned inside. The slightly damaged artefact was excavated accidentally in the area of Słodkówko. Similar spurs were excavated from few sites located on southern coast of the Baltic and are dated to the 8th-10th centuries.

Słowa kluczowe

Słodkówko, wczesne średniowiecze, ostroga haczykowata

Keywords

Słodkówko, Early Middle Ages, hooked spur

W sierpniu 2015 r. do zbiorów MAH w Stargardzie przekazana została wczesnośredniowieczna ostroga znaleziona przypadkowo na polach między Słodkówkiem a Słodkowem, gm. Suchań, woj. zachodniopomorskie (nr inw. MS/A/323). Wyniki analiz chemicznych wykazały, że przedmiot wykonano ze stopu, którego głównym składnikiem oprócz miedzi (Cu – 81,89%) był cynk (Zn – 16,17%). Udział pozostałych pierwiastków nie przekraczał łącznie 2% (Pb – 0,68%; Sn – 0,6%, Fe – 0,19%, Cr – 0,17%, Al – 0,14%, Au – 0,12%, Ag – 0,02%, S – 0,01%)¹. Zabytek jest uszkodzony – brak około 2/3 jednego z ramion, które jest ułamane w odległości 13 mm od bodźca. Długość całkowita wynosi 52 mm. Kabłąk ma formę półkola

---

¹ Analizę składu chemicznego wykonało Laboratorium bio- i archeometrii IAE PAN w Warszawie (analiza nr CL19485).

o wysokości wewnętrznej 33 mm i rozpiętości wewnętrznej około 62 mm. Przekrój kabłąka jest wycinkiem koła o podstawie długości 5,6 mm i wysokości 2,6 mm, który w okolicy zaczepu i po obu stronach bazy jest rozszerzony – na odcinku 12,9 mm jest spłaszczony (9,7×3,4 mm) i profilowany. Miejsce to jest dodatkowo zdobione dekoracją plastyczną i ornamentem rytym. Bodziec ułożony jest w płaszczyźnie kabłąka i ma kształt ostrosłupa o dwóch bokach wklęsłych i dwóch wypukłych, o wymiarach podstawy 5,3×5 mm i wysokości 15,7 mm. Zaczep ma postać trójkątnego haczyka o długości 12,6 mm (por. ryc. 1-2). Waga ostrogi wynosi 11 g.

Badaczem, który jako pierwszy podjął próbę monograficznego opracowania ostróg z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza był Jan Żak². Podstawą jego klasyfikacji był surowiec i technika wykonania oraz parametry metryczne. Cechą szczególnie dystynktywną miała być wysokość kabłąka, która zdaniem autora systematycznie wzrastała. W oparciu o przyjęte kryteria wyróżnił on sześć odmian oznaczonych literami od A do F. Okresy w jakich miały występować były bardzo krótkie i nie pokrywały się ze sobą, co zaowocowało traktowaniem ich jako precyzyjne wyznaczniki chronologii. Ponadto J. Żak przeświadczony był o bardzo wczesnej chronologii najstarszych okazów (o niskim kabłąku), które pochodzić miały już z VI w. Wraz z przyrostem nowych znalezisk oraz reinterpretacją starszych odkryć przedstawione przez niego hipotezy znajdowały coraz więcej oponentów, zwłaszcza w latach 80. XX w.³ W kolejnej monografii opublikowanej w 1988 r. J. Żak rozszerzył proponowane wcześniej przedziały metryczne przyjęte dla poszczególnych odmian oraz nieznacznie odmłodził moment pojawienia się ostróg haczykowatych w środowisku słowiańskim uznając, że okazy najstarsze pochodzą z przełomu VI i VII w.⁴ Także i ta propozycja spotkała się z krytycznym przyjęciem zarówno badaczy polskich⁵, jak i zagranicznych⁶. Modyfikacją tego ujęcia jest klasyfikacja Krzysztofa Wachowskiego⁷, który ustalenia typologiczno-chronologiczne oparł na cechach metrycznych kabłąka oraz ornamentyce. Najważniejszą zmianą w stosunku do ustaleń J. Żaka było połączenie odmian B i C w jedną B-C, oraz przesunięcie momentu pojawienia się ostróg haczykowatych dopiero na 1. połowę VIII w.

Biorąc pod uwagę surowiec i technikę wykonania ostrogi odkrytej w Słodkówku oraz jej proporcje (stosunek wewnętrznej wysokości kabłąka do jego rozpiętości) zaklasyfikować należy ją do technotypu I:2 odmiana A⁸. Należy ona tym samym do form o niskim kabłąku, które w zgodnej opinii J. Żaka i L. Maćkowiak-Kotkowskiej oraz K. Wachowskiego stanowić mają pierwsze, najstarsze ogniwo rozwojowe ostróg haczykowatych⁹.

² Żak 1959.

³ M.in. Gabriel 1984, 123-126; 1988, 113-116; Szymański 1987, 350-359; Parczewski 1988, 96-101.

⁴ Por. Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988; Żak 1990.

⁵ M.in. Poleski 1992, 20-24; 2000, 424; Błoński 2000, 55-57; Szymański 2000, 358, przyp. 2; Dulinicz 2006, 132-134.

⁶ Profantová 1990; 1994, 60-71.

⁷ Wachowski 1991.

⁸ Por. Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988, 21-22, tabela 3-4.

⁹ Żak, Maćkowiak-Kotkowska 1988, ryc. 3; Wachowski 1991, ryc. 6.

Obecnie lista znalezisk ostróg z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza wykonanych ze stopów miedzi obejmuje co najmniej 30 egzemplarzy¹⁰, z których dziewięć zaliczyć można do odmiany A (por. ryc. 3). Większość z nich datowana jest dziś najwcześniej na VIII w. Tak jest w przypadku Görke, gdzie początki osadnictwa słowiańskiego sięgają 2.-3. ćwierci VIII w.¹¹ oraz Szczecina, gdzie nawarstwienia, w których odkryto ostrogę datuje się obecnie na 2. połowę VIII – początek IX w.¹² Na ten sam okres, w oparciu o wyniki analiz dendrochronologicznych i radiowęglowych, datować można zabytek z Chodlika¹³. Być może zbliżona jest też chronologia ostrogi z Glienke w Meklemburgii, choć odkryta została ona na stanowisku datowanym na połowę IX – połowę X w.¹⁴ Podobnie jest w przypadku ostrogi z Pnia, która choć znaleziona została w nasypie wału z X-X/XI w., jest najpewniej zabytkiem starszym, na złożu wtórnym¹⁵. Wątpliwości budzi dziś też, przyjmowana dawniej, wczesna chronologia dwóch okazów z Višneva (Kaup-Wiskiauty), które znaleziono w kontekście materiałów z X-XI w.¹⁶

W kwestii genezy ostróg technotypu I zdania badaczy są podzielone. W monografii z 1959 r. J. Žak¹⁷ skłonny był uznać, że wytwarzali je Germanie, 30 lat później przyjął jednak ich słowiańską lub zachodniobałtyjską proweniencję¹⁸. Z kolei według K. Wachowskiego wytwarzali je przedstawiciele wszystkich tych ludów. Z tą różnicą, że odlewanie ostróg „brązowych” w nadbałtyckiej strefie Feldberg-Kędrzyno miało być wynikiem wpływów bałtyjskich, natomiast na terenach położonych na południe od Karpat miało być wynikiem wpływów karolińskich¹⁹. Zdecydowany sprzeciw wyraził w tej kwestii M. Dulinicz²⁰, którego zdaniem wszystkie te okazy należy uznać za importy zachodnioeuropejskie. W moim przekonaniu hipoteza ta jest prawdopodobna zwłaszcza w odniesieniu do egzemplarzy o niskim kabłąku. W pracach poświęconych terenom zamieszkałym przez ludy bałtyjskie brak informacji o wykorzystywaniu przez nie ostróg z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza²¹. Biorąc zatem nawet pod uwagę wysoki poziom bałtyjskiej metalurgii i możliwości techniczne ich wytwarzania, brak jest wzorca, na którym można by oprzeć ewentualną produkcję.

W świetle powyższych przesłanek ostrogę ze Słodkówka datować można najpewniej na 2. połowę VIII-IX w. i traktować jako import z terenu Europy Zachodniej.

¹⁰ Za informacje na temat okazów z obszaru Czech i Słowacji serdecznie dziękuję dr. hab. Pavelovi Kouřilovi z Archeologického ústavu Akademie věd České republiky w Brnie.

¹¹ Dulinicz 2006, 134.

¹² Dulinicz 2006, 324; Łosiński 2008, 111-112.

¹³ Por. Hoczyk-Siwkova 2004, 24.

¹⁴ Messal 2015, 147-148, Abb. 73, Taf. 102.11.

¹⁵ Por. Janowski 2010.

¹⁶ Por. Parczewski 1988, 100-101; Kotowicz 2008, 369.

¹⁷ Žak 1959, 94-96.

¹⁸ Žak, Mačkowiak-Kotkowska 1988, 241.

¹⁹ Wachowski 1991, 87-88.

²⁰ Dulinicz 2006, 136.

²¹ Por. Kulakov 1990, 35.

Wykaz znalezisk ostróg technotypu I:2 odmiany A

1. Chodlik²²
2. Glienke²³
3. Görke²⁴
4. Kopaniewo²⁵
5. Pień²⁶
6. Słodkówko
7. Szczecin²⁷
8. Višnevo (Kaup-Wiskiauty)²⁸
9. Višnevo (Kaup-Wiskiauty)²⁹

Bibliografia

- Błoński M. 2000. Średniowieczne ostrogi z grodziska na Zawodziu w Kaliszu. *Archeologia Polski* 45 (1-2), 53-92.
- Dulicz M. 2006. *Frühe Slawen im Gebiet zwischen unterer Weichsel und Elbe*. Neumünster.
- Gabriel I. 1984. Chronologie der Reitersporen. W: I. Gabriel (red.), *Starigard/Oldenburg. Hauptburg der Slawen in Wagrien I, Stratigraphie und Chronologie (Archäologische Ausgrabungen 1973-1982)*. Offa-Bücher 52. Neumünster, 117-157.
- Gabriel I. 1988. Hof- und Sakralkultur sowie Gebrauchs- und Handelsgut im Spiegel der Kleinfunde von Starigard/Oldenburg. W: M. Müller-Wille (red.), *Oldenburg - Wolin - Staraja Ladoga - Novgorod - Kiev. Handel und Handelsverbindung im südlichen und östlichen Ostseeraum während des frühen Mittelalters*. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 69. Mainz, 103-291.
- Hoczyk-Siwkowska S. 2004. *Kotlina Chodelska we wcześniejszym średniowieczu. Studium archeologiczno-osadnicze*. Lublin.
- Janowski A. 2010. Dwie ostrogi z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza z miejscowości Pień na ziemi chełmińskiej. *Acta Militaria Mediaevalia* 6, 173-183.
- Kotowicz P.N. 2008. ...wszystką jego broń umieścili obok niego... Pochówki wojowników (?) na wczesnośredniowiecznych, ciałopalnych cmentarzyskach kurhanowych z terenu Polski. W: W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński (red.), *Epidemie, klęski, wojny*. Funeralia Lednickie 10. Poznań, 363-383.
- Kulakov VI. 1990. *Drevnosti Prussov VI-X vv*. Moskva.

²² Żak, Mačkowiak-Kotkowska 1989, nr kat. 70; Wachowski 1991, 103, nr 183, tu starsza literatura.

²³ Janowski 2010; Messal 2015, 147-148; tu starsza literatura.

²⁴ Żak, Mačkowiak-Kotkowska 1989, nr kat. 44; Wachowski 1991, 100, nr 2, tu starsza literatura.

²⁵ Żak, Mačkowiak-Kotkowska 1989, nr kat. 79; Wachowski 1991, 100, nr 3, tu starsza literatura.

²⁶ Janowski 2010, 174-175, ryc. 2.

²⁷ Żak, Mačkowiak-Kotkowska 1989, nr kat. 114; Wachowski 1991, 100, nr 4, tu starsza literatura.

²⁸ Żak, Mačkowiak-Kotkowska 1989, nr kat. 135, tu starsza literatura.

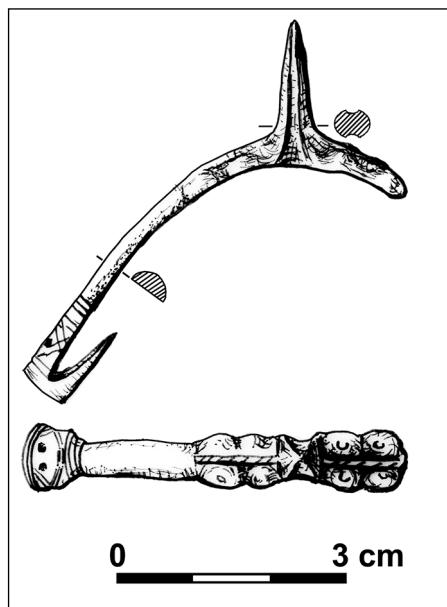
²⁹ Żak, Mačkowiak-Kotkowska 1989, nr kat. 136, tu starsza literatura.

- Łosiński W. 2008. Początki wczesnośredniowiecznego Szczecina. W: W. Łosiński, *Pomorze Zachodnie we wczesnym średniowieczu. Studia archeologiczne*. Poznań, 101-112.
- Messal S. 2015. *Glienke. Eine slawische Burg des 9. und 10. Jahrhunderts im östlichen Mecklenburg*. Wiesbaden.
- Parczewski M. 1988. *Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Krytyka i datowanie źródeł archeologicznych*. Kraków.
- Poleski J. 1992. *Podstawy i metody datowania okresu wczesnośredniowiecznego w Małopolsce*. Kraków.
- Poleski J. 2000. Chronologia i periodyzacja wczesnego średniowiecza w Polsce - osiągnięcia i porażki. W: M. Kobusiewicz, S. Kurnatowski (red.), *Archeologia i prehistoria polska w ostatnim półwieczu*. Poznań, 423-432.
- Profantová N. 1990. rec. Jan Žák, Lidia Maćkowiak-Kotkowska: *Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim VI-X. wieku. Zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza - Studien zur mitteleuropäischen Bewaffnung des 6.-10. Jahrhunderts. Westbaltische und slawische Hakensporen mit nach innen umgeschlagenen Enden*. Poznań 1988. 419. str., 21 kreseb. Tab., 11 map a 4 obr. v textu. *Památky archeologické* 82, 241-243.
- Profantová N. 1994. K nálezům ostruh z konce 7.-9. stol. v Čechách, W: J. Fedrich, J. Klapšte, P. Vareka (red.), *Mediaevalia Archaeologica Bohemica* 1993. *Památky archeologické - Supplementum* 2. Praha, 60-85.
- Profantová N. 2015. The horse harness, spurs and stirrups in Bohemia in 8th and 9th century. W: C. Cosma (red.), *Warriors, weapons, and harness from the 5th-10th centuries in the Carpathian Basin*. Cluj-Napoca, 281-298.
- Szymański W. 1987. Próba weryfikacji datowania zespołu osadniczego ze starszych faz wczesnego średniowiecza w Szeligach, woj. plockie. *Archeologia Polski* 32 (2), 349-379.
- Szymański W. 2000. Trudne problemy w poznawaniu starszych faz wczesnego średniowiecza na ziemiach polskich. W: M. Kobusiewicz, S. Kurnatowski (red.), *Archeologia i prehistoria polska w ostatnim półwieczu*. Poznań, 353-379.
- Wachowski K. 1991. Oddziaływania zachodnie na wytwórczość ostróg haczykowatych u Słowian. *Przegląd Archeologiczny* 38, 85-107.
- Žák J. 1959. *Najstarsze ostrogi zachodniosłowiańskie. Wczesnośredniowieczne ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza*. Warszawa-Wrocław.
- Žák J. 1990. O chronologii ostróg o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza. *Archeologia Polski* 35 (1), 161-162.
- Žák J., Maćkowiak-Kotkowska L. 1988. *Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim VI-X wieku. Zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza*. Poznań.

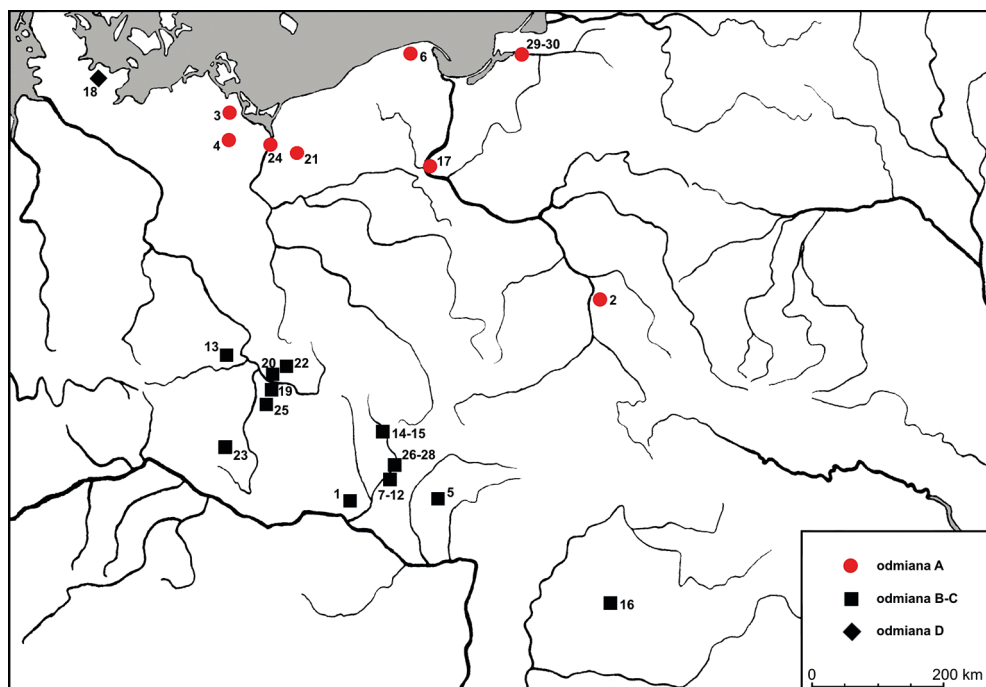

Ryc. 1. Słodkówko. Brązowa ostroga z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza: 1 – rzut i profil, 2 – widok z góry, 3 – zbliżenie na zdobienie zakończenia kabłąka, 4 – widok haczyka od wewnątrz.

Fot. A. Janowski

Ryc. 2. Słodkówko. Brązowa ostroga z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza. Rys. K. Zielińska

Ryc. 3. Rozmieszczenie znalezisk brązowych ostróg z zaczepami haczykowato zagiętymi do wnętrza - technotyp I:2 wg J. Žaka: 1 - Burgstall Alteck, 2 - Chodlik, 3 - Glienke, 4 - Görke, 5 - Klátova Nová Ves, 6 - Kopaniewo, 7-12 - Mikulčice; 13 - Mukov, 14-15 - Olomouc-Povl, 16 - Oradea, 17 - Pień, 18 - Preetz, 19 - Sadska, 20 - Skorkov, 21 - Słodkówko, 22 - Sobotka-Spyšova, 23 - Strakonice, 24 - Szczecin, 25 - Tismice, 26-28 - Uherské-Hradiště - Ostrov Sv. Jiří, 29-30 - Višnevo (Kaup-Wiskiauty) (wg Janowski 2010, ryc. 4, Profantová 2015, 285-286; z uzupełnieniem). Opr. A. Janowski